

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 4, 2017

Sayfa: 8-21

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[20-07-2017] – [13-08-2017]

Tanrı Tasavvuru ile Engelliliğe Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişki

Murat YILDIZ

Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fak.
Prof. Dr., Cumhuriyet University Faculty of Letters
orcid: 0000-0003-3053-4110
yildizm@cumhuriyet.edu.tr

Vehbi ÜNAL
Yrd.Doç.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fak.
Asst.Prof., Cumhuriyet University Faculty of Letters
orcid: 0000-0003-3827-6339
vehbiunal@gmail.com

Öz

Bu araştırmanın amacı Tanrı tasavvuru ile engelliliğe yönelik tutumlar arasındaki ilişkiyi incelemektir. Örneklem grubunu Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerinin oluşturduğu araştırma evreninden, tabakalama örneklem tekniğiyle seçilmiş 253 (%62,3)'ü kadın, 151 (%37,7)'i erkek olmak üzere toplam 404 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın bulguları nicel analiz teknikleri yardımıyla çözümlenmiş ve bağımsız gruplar t-testi ve Pearson korelasyon analizleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda her iki ölçekten aldıkları yüksek puanlar katılımcıların Tanrı tasavvuru ve engelliliğe yönelik tutumlarının olumlu düzeyde olduğu saptanmıştır. Sözü edilen bu iki değişken arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunduğu, yani olumlu Tanrı tasavvuruna sahip katılımcıların engelliliğe ilişkin tutumlarının daha olumlu olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca ortalama puanlarına bakıldığında her iki cinsiyet grubunun da olumlu Tanrı tasavvurlarına sahip oldukları, bununla birlikte kadın katılımcıların erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde daha olumlu bir Tanrı tasavvuruna sahip oldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tanrı Tasavvuru, Engellilik, Tutum, Engelli.

The Relationship between God Representation and Attitudes towards Disability

Abstract

The purpose of this study is to examine the relationship between God Representation and attitudes towards disability. The sample group consists of a total of 404 students consisting of 253 (62.3 %) women and 151 (37.7 %) men selected by the stratified sampling technique from the research universe formed by the students of Cumhuriyet University. The findings of the study have been analyzed with the help of quantitative analysis techniques and independent groups have been analyzed using t-test and Pearson correlation analysis. As a result of the current research, it has been determined that attitudes towards God Representation and disability were positively attained by the participants with high scores from both scales. Among the two mentioned variables, it has been found out that there is a positive significantly correlation between the attitudes of the participants with the positive God Representation and positive attitudes towards disability. Additionally, when their average scores are considered, it has been found out that both of the gender groups have had a favorable God Representation, and that the female participants, when compared to the male participants, have been observed to have a significantly more positive God Representation.

Keywords: God Representation, Disability, Attitude, the Disabled

Giriş

“Ey Yüce Allah’ım! Kız kardeşimin ayağı iyileşsin yeter. Elimde olsaydı kendi ayağımı veririm, onun ayağı iyileşsin, ben sakat olayım. Çünkü kimse onunla oynamıyor ve ona sakatsın diyorlar ve o çok ağlıyor. Ey Yüce Allah’ım! Kardeşimin ayağını iyileştir. (Ömer, 11 yaşında)” (Yıldız, 2007: 195).

Biliş psikolojisinde zihnin, nesnelere doğrudan değil, temsil ettiği düşünülen fikirler ve imajlar aracılığıyla kavrayabildiği kabul edilir. Yani, bireysel tecrübeye dayalı olarak toplumsal ortamda şekillenen ve “zihinde olayları, olguları ve nesnelere temsil eden, sembolleştiren veya onların yerini alan kavram, imaj veya düşünce ya da onlara ilişkin bellek izlerine” tasavvur (representation) adı verilir (Budak, 2000: 741). Buradan hareketle Tanrı tasavvurunu, “sosyo-kültürel ortam içinde Tanrı hakkında edinilen bilgilerin, bireysel kapasite ve yeteneklerle etkileşimi sonucunda bireyin zihninde Tanrı’ya ilişkin oluşan temsiller, imajlar ve canlandırmalar” olarak tanımlayabiliriz.

Dinî metinlerde ve gelenekte, Tanrı hakkında sunulan bilgiler ve O’nun insanlarla ilişki kuruş biçimi ve içeriği yani “Tanrı kavramı”, Tanrı hakkında düşünmenin *bilişsel* boyutu olup daha çok Tanrı’nın varlığı veya yokluğuna ilişkin metafiziksel akıl yürütmeleriyle oluşmakta ve Tanrı tasavvurunun şekillenmesine zemin sağlamaktadır. “Tanrı tasavvuru”, çocukluk döneminden başlayarak oluşturulan Tanrı tasavvurunun detaylarıyla bağ kurulabilen birçok duygu, tasavvur ve hatırayı içermektedir. Burada kişinin Tanrı hakkında seven-korkutan, merhametli-cezalandırıcı gibi olumlu veya olumsuz duygusal nitelendirmelerde bulunması, Tanrı tasavvurunun *duygusal* bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Rizzuto, 1979: 28 ve 47). Bu bağlamda Tanrı’ya atfedilen sıfatların içeriğine bağlı olarak olumlu ve olumsuz Tanrı tasavvurlarından söz edilebilmektedir.

Bununla beraber, kendi dinî inanç sistemlerinin sunduğu Tanrı kavramını oluşturan sıfatların bütünü içinde inanan kişiler bunu, kendi psikolojilerinin, eğitimlerinin ve kültürel çevrelerinin etkileşimiyle hayatlarında bütünleştirebilmektedirler (Vergote 1999: 181). Bu nedenle Tanrı tasavvuru sadece kişinin bireysel yaşantısının bir ürünü olmayıp Tanrı kavramı ve diğer önemli dinî kavramları dışarıda bırakmayan bir yapıya sahiptir ve insanın dünyaya bakışını ve insanlar arası ilişkilerini yapılandırmakta ve düzenlemektedir.

Bu çerçevede bireyin Tanrı tasavvurunu şekillendiren altı faktör bulunduğu öne sürülmüştür. Bu faktörler şunlardır: 1) Ana-baba ile ilişkiler 2) Diğer önemli kişi ve gruplarla ilişkiler 3) Benlik kavramı veya benlik-saygısına ilişkin duygular 4) Tanrı konusundaki öğrenim ve Tanrı’nın insanla ilişkisi 5) Dini uygulama, dua, ibadet, kutsal metin okuma, dini tartışmalar ve kişinin düşünceleri, hayalleri 6) Kişinin Tanrı ile ilişkisi (Grom 1981; akt.: Wulff, 1997: 368). Yani bebeklik yıllarından itibaren ebeveyn (bakım veren)-çocuk ilişkisi, mizaç ve sosyo-kültürel çevre etkileşimleriyle oluşan Tanrı

tasavvurları, aynı zamanda bireyin kendisini ve çevresini algılayışını, insanlarla ilişki kurma biçimini, dünya görüşünü ve analiz etme tarzını etkileyebilmektedir. Örneğin, “adil olmayan tanrı” tasavvuruna sahip bir kişi öfkeyle hareket edebilir, başkalarının hak ve hukukuna özen göstermeyebilir ya da karamsar bir dünya görüşüne sahip olabilir. Buna karşın “merhametli, affedici tanrı” tasavvuruna sahip biri, çevresindeki tüm canlılara karşı daha sevecen, ilgili, merhametli olabilir ve daha umut dolu, iyimser bir dünya görüşüne sahip olabilir. Bu düşünceyi destekleyen Schoenfeld (1987), olumlu Tanrı tasavvuruna sahip üniversite öğrencilerinin, insanları da olumlu sıfatlarla nitelendiklerini belirtmektedir.

Alanyazında özellikle olumlu (seven, merhametli, affedici ve koruyan) Tanrı tasavvurunun daha düşük anksiyete ve depresyonla (Greenway, Milne ve Clarke, 2003; Güler-Aydın, 2011; Alavi, Amin ve Savoji, 2013; Haddadi Koohsar ve Ghobari Bonab, 2011), daha düşük genel sosyal kaygıyla (Uysal, Batan, Baş ve Zafer, 2014), daha düşük ölüm kaygısıyla (Orak, Gök-Uğur, Başköy, Özcan ve Seyis, 2015), daha düşük obsesif-kompulsif davranışlarla ve fobik anksiyeteye (Ghobari Bonab ve Haddadi Koohsar, 2011) ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Yine olumlu Tanrı tasavvuru ile yüksek benlik saygısı (Greenway, Milne ve Clarke, 2003; Güler, 2007a: 138; Kuşat, 2006; Spilka, Addison ve Rosensohn, 1975) ve daha yüksek yaşamı sürdürme nedenleri ve hayata bağlılık düzeyi arasında (Güler-Aydın, 2015; Kartopu, 2014) anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Bu bulgular Tanrı tasavvuru ile engelliliğe yönelik tutumlar arasında da bazı ilişkiler olabileceğini akla getirmektedir. Engelli bireyler her dönemde toplumun gerçek bir parçası durumunda ve nüfus içerisindeki oranları azımsanmayacak düzeydedir. Bu bağlamda Türkiye’deki engelli oranına bakıldığında farklı yıllarda farklı ölçütlere göre yapılan istatistik analizlerin, bu oranı 2002 yılında %12.29 (ÖZİDA, 2002), 2011 yılında %6.6 (TÜİK, 2015) ve 2012 yılında %2 (TBMM, 2014) olarak rapor ettikleri görülmektedir.

1.7.2005 tarih ve 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’da “*Engelli doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiye denir*” şeklinde tarif edilmiştir. Tanımdan hareketle engelliler üç ana grupta sınıflandırılabilir: 1. Bedensel (görme, işitme, konuşma, ortopedik gibi), 2. Zihinsel (zekâ geriliği, Down sendromu gibi) ve 3. Ruhsal (şizofreni gibi psikozlar) (Ünal, 2016: 19-21).

Engelliliğin, biyolojik-fiziksel temelli bireysel yönleri olmakla birlikte toplumsal özellikleri de bulunmaktadır. Engelliliğin türüne bağlı olarak kaçınılmaz bazı dezavantajlarına karşın sosyal sistem kurgusu içinde engelli olmayanlardan farklı değerlendirilmemeleri gerekmektedir. Fakat bu sosyal hayat içinde göz ardı edilerek engelliliğe yönelik olumsuz tutumlar sergilenebilmektedir. Aslında sorun engel durumunun kendisinden kaynaklanmamakta, engelliliğe ilişkin sosyo-kültürel etkenlere dayanmaktadır. Dolayısıyla psiko-sosyal bakış açısından bakıldığında engellilik, engel durumunun yol açtığı bir şeyden ziyade engelli olanlar ve engelli olmayanlar arasındaki sosyal mesafe ya da sosyal ilişkilerden kaynaklı olarak düşünülmesi gereken sosyal bir olgu olarak kabul edilebilmektedir (Burcu, 2015: 11-12).

Çeşitli etkileşimler sonucunda zamanla oluşan bu tutumlar karmaşık bir sürecin ürünü olabilmektedir. Yani açıklanması veya anlaşılması her zaman kolay olamamaktadır. Bireyin herhangi bir nesne, düşünce, durum ya da kişiye karşı tutumu, bilişsel ve duygusal öğeleri olan ve davranışsal eğilimler içeren organize olmuş, oldukça kalıcı bir sistem olarak tanımlanabilir. Tutum sürecinde bilişsel öge tutum nesnesine ilişkin bilgi, düşünce ve inançları içerirken duygusal öge bilişsel süreçlere ilişkin duyguları kapsamaktadır. Buradan hareketle tepki göstermeye hazırlık ise davranışsal eğilimi ifade eder (Freedman, Sears ve Carlsmith, 2003: 338).

Kişinin belleğinde, tutumun merkezinde bulunan objenin çevresinde, yine objeye ilişkin bilgi, düşünce ve inançlar toplanmıştır. Bu bilişsel içerik o objeyi ve onun diğer nesnelere olan ilişkilerini belirlemektedir (Freedman ve diğ. 2003: 341). Dolayısıyla bireyin Tanrı'ya ilişkin sahip olduğu bilgi, düşünce, inanç, tasavvurlar ve bunlara bağlı oluşan olumlu-olumsuz duygular, onun başka psikolojik objelere (fikir, insan, durum, vb.) ilişkin tutumlarını etkileyebileceği söylenebilir.

Bu bağlamda araştırmanın amacı, üniversite öğrencisi örneğinde olumlu-olumsuz Tanrı tasavvurunun engellilik olgusuna yönelik tutumlarını incelemektir. Temel denence, "Tanrı tasavvuru ile engelliliğe yönelik tutum arasında pozitif yönde anlamlı ilişki vardır" şeklinde olup olumlu Tanrı tasavvuruna sahip bireylerin engelliliğe yönelik tutumlarının daha olumlu olacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerinin oluşturduğu araştırmanın evreninden, tabakalama örneklem tekniğiyle seçilmiş 253 (%62,3)'ü kadın, 151 (%37,7)'i erkek olmak üzere 404 öğrenciden oluşmaktadır.

Ölçme Araçları

Sosyo-demografik değişkenleri içeren kısımla birlikte aşağıdaki ölçeklerin yer aldığı bir ölçme formu oluşturulmuştur.

Tanrı Algısı Ölçeği (TAÖ): Ölçek, 22 maddeden oluşan olumlu ve olumsuz Tanrı algısı olmak üzere iki tip Tanrı algısını ölçmektedir. Güler (2007b) tarafından geliştirilip, güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılan ölçeğin güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach-alpha katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerliği ise, faktör analizi ile test edilmiş ve sonuçta belirlenen beş faktörden 1. faktörün "Seven Tanrı", 2. faktörün "Tanrı'ya yönelik olumlu duygular", 3. Faktörün "Uzak/ Umursamaz Tanrı", 4. faktörün "Korkutan ve cezalandıran Tanrı", 5. Faktörün "Tanrı'ya yönelik olumsuz duygular" boyutlarını ölçtüğü rapor edilmiştir. Ölçeğin değerlendirme sistemi 5'li Likert-tipi ("Hiç=1, Kısmen=2, Biraz=3, Oldukça=4, Tamamen=5") şeklinde düzenlenmiştir. Ölçekten 22-110 arası puan alınabilmekte olup yüksek puanlar olumlu Tanrı algısına, düşük puanlar ise olumsuz Tanrı algısına işaret etmektedir. Sevgi ifadeleri olan 1, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 17, 19, 20 ve 22 numaralı ifadeler düz puanlanırken, korku ifadeleri ters yönde puanlanmaktadır.

Özürlülere Yönelik Tutum Ölçeği(ÖYTÖ): Ölçek, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın (2008), *Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor Araştırması* çerçevesinde proje ekibini oluşturan Kaner, Öğülmüş, Büyüköztürk ve Dökmen tarafından geliştirilerek güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçek, beş dereceli Likert-tipi bir ölçektir. Katılımcılar, ölçekteki her bir maddede yer alan ifadeye ne derece katıldıklarını veya katılmadıklarını belirtmek için, "tamamen katılıyorum" (5), "katılıyorum" (4), "kararsızım" (3), "katılmıyorum" (2), "kesinlikle katılmıyorum" (1) seçeneklerinden birini işaretleyerek cevap vermektedirler. Ölçek, "Eğitim Ortamları, Kişilerarası İlişkiler, Çalışma Yaşamı, Aile Yaşamı, Kişisel Özellikler ve Yetkinlik Bağımsız Yaşam" gibi başlıklar taşıyan altı faktörden ve 24'ü olumlu 19'u olumsuz olmak üzere toplam 43 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki olumsuz maddeler ters çevrilerek puanlanmaktadır. ÖYTÖ'deki maddelerin beşi tutumun duygu, dördü davranış, diğerleri ise düşünce ve inanç boyutunu içeren maddelerdir. ÖYTÖ'den hem her bir alt ölçek için hem de ölçeğin tümü için puan elde edilebilmektedir. ÖYTÖ'ün tümünden alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlar 43 ile 215 arasında değişmektedir. ÖYTÖ'den yüksek puan almak, özürlülere yönelik olumlu tutumları ifade etmektedir.

Ölçeğin geçerliği, doğrulayıcı faktör analizi yapılarak test edilmiş ve maddelerin faktör yüklerinin 0.37 ile 0.78 arasında olduğu ve bu sonuçların,

ölçeğin doğrulanmak istenen altı faktörlü yapısının gözlemlenen verilerle kabul edilir düzeyde uyum gösterdiği, yani geçerli bir faktöryel yapıya sahip olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi için her bir faktör için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayılarının da 0.56 ile 0.83 arasında değiştiği saptanmıştır (ÖZİDA, 2002: 56-57).

Bulgular ve Tartışma

Öğrencilerin olumlu ya da olumsuz Tanrı tasavvurları ile engelliliğe yönelik tutumları arasındaki ilişkileri analiz edilmiştir. Öğrencilerin Tanrı tasavvuru ortalama puanı 92.50 (ss. 10.25); engelliliğe yönelik tutumların ortalama puanı ise 172.66 (ss. 18.16) olarak saptanmıştır. Her iki ortalamanın da kuramsal ortalama değerlerinin oldukça üstünde olduğu görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıların genelde olumlu bir Tanrı tasavvuruna ve engelliliğe yönelik olumlu tutumlara sahip oldukları ifade edilebilir.

Bacanlı'nın (2002), üniversite öğrencilerinin Tanrı'yı nasıl kavramlaştırdıklarını ortaya koymak amacıyla yürüttüğü araştırma sonucunda da Tanrı'nın "affedici-merhametli, güvenilir, güçlü, cömert, hoşgörülü" gibi olumlu sıfatlarla kavramlaştırdıkları, buna karşılık Tanrı'nın "cezalandırıcı" gibi olumsuz yönde herhangi bir sıfatının gençler tarafından belirtilmediği rapor edilmiştir (s. 164). Benzer sonuçlara Kunkel ve diğ., (1999) ve Kuşat'ın (2006) ergenlerle (14-18 yaş) gerçekleştirmiş olduğu araştırmalarda da ulaşılmıştır.

Tablo 1. Engelliliğe Yönelik Tutum ile Tanrı Tasavvuru Arasındaki İlişki

Değişkenler	Engelliliğe yönelik tutum	p
Tanrı Tasavvuru <i>r</i>	.201	.01
<i>n</i>	404	

Tablo 1'de Tanrı tasavvuru ile engelliliğe yönelik tutum arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Her iki değişkende de yüksek puan olumlu düzeye işaret ettiğinden Tanrı tasavvurunun olumlu yönelimine paralel olarak engelliliğe yönelik tutumda da olumlu bir yönelim olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Engelliliğe Yönelik Tutumlar Açısından Olumlu Tanrı Tasavvuruna Sahip Öğrencilerle Olumsuz Tanrı Tasavvuruna Sahip Öğrencilerin Karşılaştırılması

	<i>n</i>	Ort. puan	Std. sapma	t	p
Olumlu Tanrı Tasavvuruna Sahip Öğrenciler	364	173.42	17.10		
Olumsuz Tanrı Tasavvuruna Sahip Öğrenciler	40	165.50	25.24	-2.60	.01
TOPLAM	404				

Olumlu Tanrı tasavvuruna sahip öğrencilerin olumsuz Tanrı tasavvuruna sahip olan öğrencilere kıyasla engelliliğe yönelik daha olumlu bir tutum geliştirdikleri ve bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaştığı saptanmıştır ($t=-2.60$, $p<.01$).

Dinsel sistemler, kurumlar ve gruplar kişinin bireysel inanç, davranış ve tutumlarının şekillenmesinde belirleyici olabilmektedir. Dinler kutsal metinleriyle inananlarına Tanrı'yı nasıl kavramlaştıracaklarını ve nasıl tasavvur edeceği konusunda bir çerçeve çizebilmektedir. Fakat süreç burada tamamlanmamaktadır; çünkü geliştirilen Tanrı kavramı ve tasavvuru da kişinin dinle kuracağı ilişkinin niteliğini belirleyebilmektedir. Buradan hareketle sahip olunan Tanrı tasavvurunun bireysel inanç, davranış ve tutumlar üzerinde belirleyici etkisi olduğu ileri sürülebilmektedir. McIntosh (1995) ortaya koyduğu bilişsel temelli kuramında, dindar bireyin inancı doğrultusunda yaşadığı tecrübe ve bilgileri çerçevesinde bilişsel şemalar geliştirdiğini ve bu bilişsel yapıların da kendini, çevresini ve olayları algılama, değerlendirme ve tepkileri üzerinde etkili olduğunu varsaymaktadır. Kurama göre, kişideki mevcut şemalarla ilgili bir konuda problem yaşandığında, bu problemin üstesinden gelme, şemanın olmadığı bir problemi çözmeye göre daha kısa sürede gerçekleşmektedir. Örneğin birey, dünya hayatının sınav olduğu inancına ilişkin bir şemaya sahipse başına bir problem geldiğinde, ilgili şemalar hemen devreye girecek ve böyle bir şeması olmayan başka birine göre karşılaştığı sorunla baş etmede daha avantajlı olabilecektir. Kısacası McIntosh'a (1995) göre bu tür şemalar, bireyin içinde bulunduğu durumu daha kısa zamanda tanımlamasına, uyarıcı dizisindeki eksik olan bilgileri tamamlamasına ve olayla ilgili daha fazla bilginin sağlanması ya da sorunla baş edilebilmesi için gerekli stratejinin seçilmesine imkân sağlamaktadır. Dindar birey Tanrı ile ilgili şemasını oluştururken hem kutsal kaynaklarının sunduğu bilgilerin hem de kendi deneyim ve kişiliğinin etkisi ve katkısı olur. Yani bireylerin Tanrı tasavvurlarının aynı inancı paylaştığı diğer insanlarla ortak özellikleri olmakla birlikte kendilerine özgü tasavvurlara da sahip oldukları söylenebilir (Şahin, 2007).

Gündelik yaşamın çeşitli alanlarında sergilenen düşünce, duygu ve davranışlar, geliştirilen Tanrı şeması veya tasavvurunun etkisinden uzak değildir. Güçlü-zayıf, olumlu-olumsuz bir Tanrı tasavvuru bireyin tutumları üzerinde bir şekilde belirleyici olmaktadır. Örneğin Bader ve Froese (2005) *Tanrı tasavvurunun* politikaya, ahlâkî konulara, kürtaja ve cinselliğe yönelik tutumlarla anlamlı ilişkilere sahip olduğunu ifade etmektedirler. Bunun yanı sıra onlar metafizik alana ilişkin bireysel kavramlarla ilgili —grup kimliğinden bağımsız olarak— bireysel karar almada ve kişisel dünya

görüşü oluşturmada sahip olunan Tanrı tasavvurunun önemli bir işlevi olduğunu ileri sürmektedirler. Froese, Bader ve Smith (2008) ise olumsuz Tanrı tasavvurlarının dogmatik, ön yargılı ve dar görüşlü tutumlarla daha fazla ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Buna karşın, olumlu Tanrı tasavvurunun esnek ve geniş, açık görüşlü tutumlarla daha fazla ilişkili olduğu rapor edilmiştir (Greeley, 1988; Webb, Chickering, Colburn, Heisler ve Call, 2005).

Ghobari Bonab ve Haddadi Koohsar (2011) kişilerarası düzeyde başkalarını doğru olarak algılayabilme ve uygun davranışlar sergileyebilme olarak tanımlanabilen kişilerarası duyarlılık (interpersonal sensitivity) ile Tanrı imgesi ve düşmanlık tutumu arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bireyde kişilerarası duyarlılığın yüksek olması onda kalıplaşmış düşünceleri baskın hale getirmekte ve bu düşünceler de sosyal rollere uygun davranmada ve doğru karar almada kısıtlılıklara, sosyal ilişkilerde zorlanmalara, hedefleri gerçekleştirememeye, geri çekilmeye ve çatışmaya neden olmaktadır (Aydın ve Hiçdurmaz, 2016). Bu çerçevede bir çalışmada olumlu Tanrı imajına sahip bireylerin daha düşük kişilerarası duyarlılık gösterdikleri, buna karşın olumsuz Tanrı imajı ile düşmanlık tutumu ve kişilerarası duyarlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ghobari Bonab ve Haddadi Koohsar, 2011). Buna benzer sonuçlar daha önceki yapılmış araştırmalarda da ortaya konmuştur (Bowman ve diğ., 1987; Bradshaw ve diğ., 2008; Flannelly ve diğ., 2010; Schapp-Jonker ve diğ., 2002; Tisdale ve diğ., 1997; akt.: Ghobari Bonab ve Haddadi Koohsar, 2011).

Newton ve McIntosh (2010), engelli çocuğu olan ebeveynlerin, buldukları durumla baş etme tarzları ile Tanrı imajları arasındaki ilişkileri araştırmışlar ve olumlu Tanrı imajına sahip ebeveynlerin daha etkili başa çıkma stratejileri geliştirdiklerini, daha olumlu tutumlara sahip olduklarını rapor etmişlerdir. Benzer olarak, olumlu Tanrı tasavvuru ile yaşam memnuniyeti, yüksek benlik saygısı ve fiziksel semptomların iyileştirilmesi arasında pozitif; kaygı ve depresyon ile negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Benson ve Spilka, 1973; Kirkpatrick ve Shaver, 1992).

Yaşlı bireylerle yapılan çalışmalarda olumlu dinsel başa çıkma (merhametli ve yardım eden Tanrı, diğer dinle ilgili olumlu deneyimler) ile ruh sağlığının korunması ve daha iyi olması arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Koenig, Pargament ve Neilsen, 1998; Pargament, Koenig, Tarakeshwar ve Hahn, 2004).

Tablo.3 Tanrı Tasavvuru Açısından Kadınlarla Erkeklerin Karşılaştırılması

Cinsiyet Grupları	n	Ort.puan	Std. sapma	t	p
Kadın	253	94.00	8.35		
Erkek	151	89.97	12.45	3.88	.01
TOPLAM	404				

Ortalama puanlarına bakıldığında her iki cinsiyet grubunun da olumlu Tanrı tasavvurlarına sahip oldukları bununla birlikte kadın katılımcıların Tanrı tasavvurlarının erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde daha olumlu bir Tanrı tasavvuruna sahip oldukları saptanmıştır ($t=3.88, p<.01$).

Sosyal bilimciler Tanrı tasavvuru konusunda cinsiyet farklılıklarını tanımlamaya teşebbüs etmişlerdir. Bazı araştırmalar kadınlarla erkekler arasında anlamlı farklılık olmadığını rapor ederlerken (örneğin, Bassett ve diğ. 1990; Greeley, 1989; Roof ve Roof, 1984), bu araştırmaların bir kısmında da farklılıklar bulunmuştur. Örneğin, Hammersla, Andrews-Qualls ve Frease (1986) kadınların erkeklerden daha olumlu bir Tanrı tasavvuruna sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Nelsen, Cheek ve Au (1985) kadınların çoğunlukla şifacı bir Tanrı tasavvuruna daha fazla vurgu yaptıklarını saptamışlardır. Yine Tanrı'yı bakıp-büyüten ve koruyup-kollayan olarak tasavvur etme oranının erkeklere nispetle kadınlarda daha yüksek olduğunu rapor eden başka araştırmalar da vardır (Dickie, Ajega, Kobylak ve Nixon, 2006; Larsen ve Knapp, 1964; Roberts, 1989).

Türkiye'de yapılan iki araştırmada da (Kuşat, 2006; Mehmedoğlu, 2011) her iki cinsiyet grubunun Tanrı tasavvuruyla ilgili duygu, tutum ve imgelerinin benzerlikler içermekle birlikte kadınların erkeklere kıyasla Tanrı tasavvurlarının daha olumlu olduğu ve kadınların Tanrı'yı merhametli, seven, kollayan, gözeten, dost gibi sıfatlarla vasıflandırdıkları; buna karşın erkeklerin ise daha çok cezalandırıcı ve intikam alıcı olarak Tanrı'yı tasavvur ettikleri sonucuna ulaştıkları görülmektedir.

Dinle ilgili bazı faktörlere ilişkin cinsiyet grupları arasında anlamlı farklılıkların olduğu daha önceki araştırmalarca (Örneğin, Batson, Schoenrade ve Ventis, 1993; Benson, Donahue ve Erickson, 1989; de Vaus ve McAllister, 1987) rapor edilmiştir (akt.: Krejci, 1998). Bazı açıklamalara göre bu durum Hıristiyanlığın Tanrı'yı tasvir etmek için geleneksel olarak erkeksi özellikleri ifade eden kelimeleri yoğun kullanmasından kaynaklanmaktadır. Erkek ve kadınlar inançlarını çoğunlukla erkeksi özellikler içeren Tanrı tasavvurunun etkisi altında oluşturmakta ve doğal olarak da farklı bir Tanrı tasavvuru geliştirebilmektedirler (Clanton, 1990; Johnson, 1998; akt.: Krejci, 1998). Bu geleneksel tasavvurların kullanımının ayrıca kadınların kendilerini ve toplumsal pozisyonlarını algılayışlarını da etkilediği ileri sürülmektedir (Mollenkott, 1984; Ruether, 1983; Saussy, 1991; akt.: Krejci, 1998).

Benzer açıklamalar farklı bir bakış açısıyla yani bilişsel şemalar çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bilişsel şemalar bakımından dinin kavramsallaştırılmasının imkânı ve dinsel davranışlar ve inançlar

üzerindeki etkisi bağlamında şemaların varlığı tartışılmıştır. Dinsel şemalar kişiye dinsel inançlarıyla ilgili durumları yorumlamada bir çerçeve oluşturduğu ileri sürülmüştür (Krejci, Jette ve Anderson, 1993; Hill, 1995, McCallister, 1995, akt.: Krejci, 1998; McIntosh, 1995). Yani dinsel şemalar ve etkisinde kalınan geleneksel Tanrı tasavvuru bakımından cinsiyet grupları arasında farklılıklardan söz edilebiliyorsa bu durumun Tanrı şemalarının oluşturulmasında da söz konusu olması gerektiği iddia edilmiştir (McIntosh, 1995).

Bilişsel ve toplumsal cinsiyet bakış açılarının yanı sıra Psikanalitik kuramlardan olan Nesne-İlişkileri ile Bağlanma kuramları çerçevesinde Tanrı tasavvurunun gelişimi incelenmiş ve çocukların anne-babaları ile ilişkilerinin niteliğine bağlı olarak Tanrı tasavvurlarının içeriğinin değiştiği, olumlu-olumsuz tasavvurların oluşturulduğu ileri sürülmüştür (Yıldız, 2007: 18-37). İnsan hayatında ilk bağlanma figürü olan anneye güvenli bağlanma kurulduğunda, annelerin öne çıkan koruyup-kollama, sevme, besleme ve bakım verme, şefkat-merhamet gibi vasıflarının daha sonra diğer önemli bir bağlanma figürü olan Tanrı'ya transfer etmesi zor olmamaktadır. Tanrı'nın ideal bir bağlanma figürü olduğunu kabul eden Kirkpatrick (1999), Ainsworth'un (1989) ebeveyne bağlanma için belirlediği, "Tanrı'ya kesintisiz bir bağlanma, ayrılığa ve kayba karşılık verme, güvenli bir sığınak olarak Tanrı'yı görme ve güvenli bir üs olarak Tanrı'yı görme" gibi ölçütlerin "Tanrı'ya bağlanma" sürecine uygulanabileceğini ileri sürmüştür. Bir bakıma, Tanrı, koruyan ve güvenlik duygusu veren mükemmel bir ebeveyne benzetilmektedir.

Bazı araştırmalar ise kadınların Tanrı tasavvurları ile erkeklerin Tanrı tasavvurları arasında istatistiksel olarak herhangi bir anlamlı ilişkinin bulunmadığını ortaya koymaktadır (Krejci, 1998; Orak ve diğ., 2015).

Sonuç ve Öneriler

Bireyin güçlü tutumları diğer tutumlarını etkileyebilmekte, bu tutumlara yön verebilmekte ve bunları şekillendirebilmektedir. Dolayısıyla bireyin tüm yaşam alanlarında belirleyici özelliğe sahip olan din gibi bir olguya ve mensup olunan dinin sunduğu Tanrı tasavvuruna bağlı olarak geliştirilen tutumlar da bireyin diğer tutumları üzerinde doğrusal olarak etkide bulunabilmektedir.

Bu bağlamda, Tanrı tasavvuru ile engelliliğe yönelik tutumlar arasındaki ilişkiye yönelik bulgularımızı destekleyen ve açıklayan sözü edilen araştırma sonuçları bağlamında düşündüğümüzde olumlu Tanrı tasavvuruna sahip olmanın birçok konuda olduğu gibi kişinin engellilik olgusuna bakışını ve tutumunu olumlu yönde etkilediğini söyleyebiliriz. Bu olumlu tutumun anlamlı bir şekilde kadınlarda daha fazla olduğu ve bunun bilişsel, toplumsal cinsiyet ve psikanalitik gibi farklı bakış açılarıyla açıklanmaya çalışıldığını da belirtebiliriz.

Buradan hareketle olumlu Tanrı tasavvuru geliştirmenin yaşamın diğer alanlarına ve tutumlarına olumlu katkılar sağladığı yönünde bir genelleme yapılabilir. Bu da bebeklikten başlayarak yaygın ve örgün terbiye-eğitim-öğretim anlayış ve uygulamalarının, bireyin inandığı Tanrı'sı ile olumlu olarak nitelendirilecek bir tasavvur ve ilişki inşa etmesini sağlayacak içerik ve düzeyde olması gerektiğinin önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Tanrı tasavvurunun gelişimi sürecinde aile ve eğitim kurum/kuruluşlarına sorumluluk ve görevler düşmekte olduğuna dikkat çekmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Ainsworth, M.D.S. (1989). Attachments Beyond Infancy. *American Psychologist*, 44: 709-716.
- Alavi, S.Z., Amin, F. ve Savoju, A.P. (2013). Relationship Between Pathological Guilt and God Image with Depression in Cancer Patients. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84: 919-924.
- Aydın, A. ve Hiçdurmaz, D. (2016). Kişilerarası Duyarlılık ve Hemşirelik. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 7(1): 45-49.
- Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik Kavram Analizleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bader, C. ve Froese, P. (2005). Images of God: The Effect of Personal Theologies on Moral Attitudes, Political Affiliation, and Religious Behavior. *Interdisciplinary Journal of Research on Religion* 1(11):1-24.
- Benson, P. ve Spilka, B. (1973). God Image as a Function of Self Esteem and Locus of Control. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 12 (3): 297-310.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim-Sanat.
- Burcu, E. (2015). *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Dickie, J.R., Ajega, L.V., Kobylak, J.R. ve Nixon, K.M. (2006). Mother, Father, and Self: Sources of Young Adult's God Concepts. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 45 (1): 57-71.
- Freedman, J.L., Sears, D.O. ve Carlsmith, J.M. (2003). *Sosyal Psikoloji* (4. Baskı). (Çev.: A. Dönmez). Ankara: İmge Kitabevi.
- Froese, P., Bader, C. ve Smith, B. (2008). Political Tolerance and God's Wrath in the United States. *Sociology of Religion*, 69: 29-44.

- Ghobari Bonab, B. ve Haddadi Koohsar, A.A. (2010). Relation Between Image of God with Hostility and Interpersonal Sensitivity in College Students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5: 970-974.
- Ghobari Bonab, B. ve Haddadi Koohsar, A.A. (2011). Relation Between Quality of Image of God with Obsessive-Compulsive Behaviours and Phobic Anxiety in Parents of Exceptional Children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 29: 237-241.
- Greeley, A. M. (1988). Evidence that Maternal Image of God Correlates with Liberal Politics. *Sociology and Social Research*, 72: 150-154.
- Greenway, A.P., Milne, L.C. ve Clarke, V. (2003). Personality Variables, Self-Esteem and Depression and an Individual's Perception of God. *Journal Mental Health, Religion&Culture*, 6(1):45-58.
- Güler, Ö. (2007a). *Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkârlık Duygusu (Yetişkin Örneklem)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, Ö. (2007b). Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *AÜİFD* 48 (1): 123-133.
- Güler-Aydın, Ö. (2011). *Yaşamı Sürdürmede Dini İnançın Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler-Aydın, Ö. (2015). Yaşamı Sürdürmede ve İntiharı Önlemede Dindarlık ile İlgili Değişkenlerin Rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (40): 466-475.
- Haddadi Koohsar, A.A. ve Ghobari Bonab, B. (2011). Relation Between Quality of Image of God with Anxiety and Depression in College Students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 29: 252 - 256.
- Kartopu, S. (2014). Yaşamı Sürdürme Nedenlerinin Tanrı Algısıyla İlişkisi. *Turkish Studies*, 9 (2): 887-903.
- Kirkpatrick, L.A. (1999). Attachment and Religious Representations and Behavior. J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* adlı kitabın içinde (ss. 803-822), New York: The Guilford Press.
- Kirkpatrick, L.A., ve Shaver, P.R. (1992). An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief. *Society for Personality and Social Psychology*, 18, 266-275.
- Koenig, H.G, Pargament, K.I. ve Neilsen, J. (1998). Religious Coping and Health Status Medically Ill Hospitalized Older Adults. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 186: 513-521.
- Krejci, M.J. (1998). Gender Comparison of God Schemas: A Multidimensional Scaling Analysis. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 8(1): 57-66.

- Kunkel M.A., Cook, S., Meshel, D.S., Daughtry, D. ve Hauenstein, A. (1999). God Images: A Concept Map. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 38 (2): 193-202.
- Kuşat, A. (2006). Ergenlerde Allah Tasavvuru. Ü. Günay ve C. Çelik (Eds.), *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* adlı kitabın içinde (ss. 113-156), Adana: Karahan Kitabevi.
- Larsen, L. ve Knapp, R.H. (1964). Sex Differences in Sybmbolic Conceptions of Diety. *Journal of Projective Techniques and Personality Assessment*, 28 (3): 303-306.
- McIntosh, D.N. (1995). Religion as Schema: Implications for the Relation Between Religion and Coping. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 5(1): 1-16.
- Mehmedoğlu, A.U. (2011). *Tanrıyı Tasavvur Etmek*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Nelsen, H.M., Cheek, N.H. ve Au, P. (1985). Gender Differences in Images of God. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24 (4): 396-402.
- Newton, A.T. ve McIntosh, D.N. (2010). Specific Religious Beliefs in a Cognitive Appraisal Model of Stress and Coping. *The International Journal for the Psychology of Religion*. 20 (1): 39-58.
- Orak, O.S., Gök-Uğur, H., Başköy, F., Özcan, M. ve Seyis, N. (2015). Yaşlı Hastalarda Tanrı Algısı Ölüm Kaygısını Etkiler mi? *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (38): 618-624.
- ÖZİDA (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı) (2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Pargament, K.I., Koenig, H.G., Tarakeshwar, N. ve Hahn, J. (2004). Religious Coping Methods as Predictors of Psychological, Physical and Spiritual Outcomes Among Medically Ill Elderly Patients: A Two-year Longitudinal Study. *Journal of Health Psychology*, 9(6): 713-730.
- Rizzuto, A. M. (1979). *The Birth of the Living God*. The University of Chicago Pres. Chicago.
- Roberts, C.W. (1989). Imagining God: Who is Created in Whose Image? *Review of Religious Research*, 30 (4): 375-387.
- Schoenfeld, E. (1987). Images of God and Man: An Exploratory Study. *Review of Religious Research*, 28 (3): 224-235.

- Spilka, B., Addison, J. ve Rosensohn, M. (1975). Parents, Self, and God: A Test of Competing Theories of Individual-religion Relationships. *Review of Religious Research*, 16 (3): 154-165.
- Şahin, A. (2007). Din Psikolojisinde Bilişsel Yaklaşım: McIntosh'un 'Bilişsel Bir Şema Olarak Din' Teorisi Örneği. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23: 35-50.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2008). *Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor Araştırması*, Ankara.
- TBMM (2014). Yazılı Soru Önergesi Cevabı. www.tbmm.gov.tr/d24/7/7-21723sgc.pdf (Erişim Tarihi: 06.02.2017).
- TÜİK (2015). Dünya Nüfus Günü, 2015. *Haber Bülteni* (sayı: 18617, 06/07/2015). www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18617 (Erişim tarihi: 10.02.2017).
- Uysal, V., Batan N. S., Baş, S. ve Zafer, H. (2014). Ergenlerin Tanrı Algılarıyla Sosyal Kaygı ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişkiler. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11 (42): 221-237.
- Ünal, V. (2016). *Engellilerde Toplumsal Bütünleşme ve Dindarlık*. İstanbul: Rağbet Yay.
- Vergote, A. (1999). *Din, İnanç ve İnançsızlık*. (Çev.: V. Uysal). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.
- Webb, M., Chickering, S. A., Colburn, T. A., Heisler, D. ve Call, S. (2005). Religiosity and Dispositional Forgiveness. *Review of Religious Research*, 46: 355-370.
- Wulff, D. M. (1997). *Psychology of Religion: Classic and Contemporary* (2nd ed.). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Yıldız, M. (2007). *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.

